

Պ. ՆԱՐԳԻՍ, (Խմբագիր) «ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳԱՆՁԵՐԸ», Նիւ Եոքֆ, 1979 :

Հայկական միջնադարեան արուեստը յատկապէս վերջին տարիներուն լայն ճակատով հետազոտութեան կ'ենթարկուի. տարբեր ազգութեան մասնագէտներ այդ հարցին կը մօտենան որոշակի նպատակներով ու մտահոգութեամբ՝ պարզել Հայկական արուեստի կապը նախաւերաբաժանի, ուրբաբաժանի ժամանակաշրջաններուն, ինչպէս նաև դրացի երկիրներու արուեստներուն հետ։ Ոմանց համար խնդրոյ առարկայ են Հայկական միջնադարեան արուեստի թողած կարգ մը ազդեցութիւնները արեւմտեան աշխարհի միջնադարեան արուեստին վրայ։ Կատարուած ուսումնասիրութիւններն ու հետազոտութիւնները, որոնցմէ քանի մը հատը անկասկած կոթողային աշխատութիւններ են, կու դան ցոյց տալու թէ Հայկական արուեստը անբաժան մէկ օղակն է քրիստոնէական աշխարհի արուեստին, հետեւաբար՝ քրիստոնէայ աշխարհի արուեստի զարգացման պատմութեան աւելի հանգամանօրէն ուսումնասիրութեան մէջ կարևոր դեր մը ունի Հայկական արուեստի համակողմանի ու անաչառ հետազոտութիւնը, ինչպէս նաև մեզի հասած հնագիտական նիւթերու գիտական նկարագրութիւնն ու հրատարակութիւնը։ Արդէն իսկ կարգ մը երկասիրութիւններով ապացուցուած է որ թէ՛ բիւզանդական եւ թէ՛ եւրոպական աշխարհի արուեստներու պատմութեան մէջ՝ կարգ մը մութ կէտերու վրայ լոյս կրնան սփռել Հայկական միջնադարեան արուեստի գիտական ուսումնասիրութիւնները :

Այժմ, հայկական արուեստով հետաքրքրուողներու տրամադրութեան տակ է Վերուսողէմի Հայկական Արուեստի Գանձերը՝ շքեղ հրատարակութիւնը: Հատորի պատրաստութեան համար աշխատած են եւ հայ եւ օտար մասնագէտներ, բան մը, որ նպաստած է ասուելազոյն բարեխղճութեամբ ներկայացնելու հայկական արժէք ներկայացնող երուսողէմի հայկական արուեստի գանձերը: Գունազարդ այս հրատարակութիւնը բաղկացած է 194 լուսանկարներէ, որոնցմէ 131-ը գունաւոր, պատրաստուած՝ Հոլանտայի մէջ:

Հրատարակութեան սկիզբը երուսողէմի Պատրիարք եղիշէ Արք. Տէրաշէրեանի նամակն է, ուր ի միջի այլոց կ'ըսուի. «Էշայ ժողովուրդի անկեղծ նուիրումը արուեստի հանդէպ, անոր ճաշակի կատարելութիւնը, լուսազոյն կոտորացուցութիւն այս գլուխ գործոցներով...»:

Հատորի ներածական խօսքը գրած է Գալիֆորնիոյ համալսարանի Հայալիտական ուսմանց բաժնի վարիչ՝ Փրոֆ. Աւետիս Սանճեան: Ան իր խօսքին մէջ երուսողէմի հայկական գաղթօճակի պատմութիւնը տալու ընթացքին, հանդամանօրէն կանց կ'աննէ նաեւ երուսողէմի կատարած մշակութային դերին վրայ:

Փրոֆ. Պ. Նարզիս, որ խմբագրած է հատորը, իր նախաբանին մէջ՝ կարճ, բայց ամփոփ կերպով հատորի պատրաստութեան հետ կապուած կարգ մը անհրաժեշտ բացատրութիւններ տալէ ետք, իրաւամբ կը նշէ. «Ջարմանայի է այն իրողութիւնը որ այս հսկայ հարստութեան շատ քիչ բան հրատարակուած է ցարդ...»: Այնուհետեւ ան կը ծանօթացնէ հրատարակութեան մէջ իրենց նպատար բերած անձերն ու հիմնարկութիւնները: Կ'իմանանք որ երուսողէմի Պատրիարքութեան միարաններն ու բանասէրները մեծ օգնութիւն ցոյց տուած են: Կարեւոր օգնութիւն մատուցած են երեւանի Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի տնօրէն՝ Ակադ. Լևոն Խաչիկեան, եւ նոյն հաստատութեան փոխ-տնօրէն Բարդէն Չուգասրղեան: Իրենց խորհուրդներով ու թիւրաբանութիւններով հատորի պատրաստութեան օգնած են նաեւ Փրոֆ. Միբրաբի Տէր Ներսէսեան, Օր. Ժողիկն Պօչլ, Տոթթ. Վ. Ներսէսեան եւ ուրիշներ:

Ինչունեկի եւ ուսանելի է տեսնել որ հայադիտութեան տարբեր բնոյաւաններու հետ տարնչուող դէմքեր ու հիմնարկութիւններ իրենց շինիչ թիւրաբանութիւններով կը նպաստեն հայալիտական կարեւոր հրատարակութեան մը պատրաստութեան աշխատանքներուն: Հատորը առաջին փորձն է հարաւորին չափ համակողմանիօրէն ներկայացնելու երուսողէմի հայկական արուեստի գանձերը, զիտականօրէն տալով անոնցմէ առաւել կարեւորներուն՝ արուեստի պատմութեան համար ունեցած արժէքը:

Ներկայացուող Հատորը, որ վստահարար շատ քանք ու ճիշտ խլած է հրատարակիչներէն, դժբախտարար զերծ չէ կարգ մը թերութիւններէ, որոնք այնքան ալ հաճելի չեն: Հրատարակութեան մէջ քանի մը տեղ կը նկատուին տպագրական լուրջ վրիպակներ, այսպէս օրինակ, երեք տեղ նկարները գլխիվայր տպուած են, ուստի կարելի չէ կարդալ այնպիսի կարեւոր հրամանագիր մը (Ֆերման) որ ականդօրէն կը վերագրուի Մուհամմետ մարգարէին (էջ 11):

Նոյն ճակատագրին ենթարկուած է նաև Սալահտտինի հրամանագիրը, որ պետական ճանաչում կը շնորհէ Երուսաղէմի հայոց պատրիարքութեան, ու կը սահմանէ սաղիմահայութեան իրաւունքները:

Մեծ հետաքրքրութեամբ կարելի է դիտել այս ճոխ հրատարակութիւնը, ուր հանգամանօրէն ներկայացուած են հայկական արուեստի բոլոր մարզերը: Բաւական խնամքով ցուցադրուած եւ նկարագրուած են հայկական հնադոյն խճանկարի սքանչելի նմուշները (Ե. դար): Բացառիկ բծախնդրութեամբ ներկայացուած է մանրանկարչութիւնը, յատկապէս Կիլիկեան դպրոցի ամենակարկառուն գէմքը՝ Թորոս Ռոսլինը, եւ անոր արժանի յաջորդը՝ Սարգիս Պիծակը, եւ ուրիշներ: Կարեւոր տեղ մը յատկացուած է նաև Հնատիպ գիրքերու արուեստին, Քիւթահիոյ նշանաւոր ճենապակիին, ասեղնագործուած վարագոյրներուն, զգեստներուն, եւայլն: Հատորը մեծ բաւականութիւն կը պատճառէ արուեստասէրին: